

sotir andoni

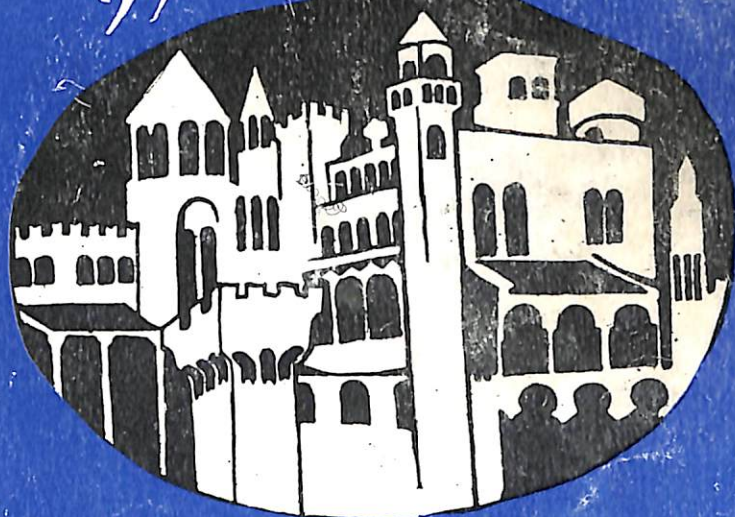
I FUNDMI I KAVALIOTËVE

BIBLIOTEKA

854-32

A 64

tregime

891.983-32

85H-32

A 64

SOTIR TH. ANDONI

I FUNDËMI I KAVALIOTËVE

(Novela)

54762

vjetër, në të cilin kishte tri kategori dhomash: Odë me krevat, odë me një rrogoz shtruar dhe oda me dysHEME e me asgjë tjetër. Ne ramë në një nga këto të fundit, atje shtruam ato pak lecka që kishim nga shtëpia dhe kemi fjetur si në hotelin më të mirë të Evropës! Unë të nesërmen ngela duke fjetur, kurse im atë dhe daja shkuan te një tregëtar qymyri. Lidhnë një farë kontratoje, muarën pare kapar, pastaj tregëtari u dha disa teneqe të vjetra dhe na uroi punë të mbarë.

Sërish ngarkuam plaçkat tona dhe, ndërsa po lidhnim litarët, babaj vuri re që unë kisha marë me vehte edhe çomangen, me të cilën pata shkuar si kolendar, në natën e shenjtë kur lajmëronim lindjen e Krishtit. Im atë për këtë u shëntua në fytyrë, shenjë se nuk i pëlqeu. Sikur desh të më thosh se ne s'ja kemi ngenë për cikërima të tilla. Por e shihja ashtu me një barrë mustaqe prapa thesit që po ngarkonte duke u shëntuar, sepse me zor i arrinin duart gjer në kocaqet e samarit, nga që thesi ishte vërtet i madh dhe i rëndë. Pas nja shtatë orësh mbërritëm në një koriye me drurë ah, ku kundërmontë era e mirë e pyllit. Atje këndonin guguçe, këndonin disa qyqe, shumë bilbila, pastaj dëgjova çjerrjet e grifshave, ikjet e laraskave dhe fluturimet si hajdutshe të mëllenjave të zeza. Këto i them, sepse ishte hera e parë dhe e fundit që po merresha me zogj në këta pyje madhështorë, që ngriheshin saradanë nga të katër anët! Afër një burimi me ujë, ngritëm «një shtëpi» me katër gjerdhe në vend të mureve, kurse sipër mbërthyem llamarinat e vjetra, që na dha tregëtari në Ksanthi. Asaj dite u muarëm vetëm me vendosjen e shtretërve që ishin shtresa me fier të thatë, sajuam një farë vatre, në vend të perustive, vendosmë disa gurë. Kazani i larë, që na dha mëma ime, me një herë sa u vu në zjarr, u nxiros e katranos dhe do të mbetej i zi për gjithë këta 55 vjet që unë ngela në dhe të huaj.

Nesërejt që në mëngjez unë u zgjova dhe e shoh vehten duke fjetur mbi shtratin me fier, por ndjeva kërcitjet e sopatave në pyll. Ato rrihnin fare pranë dhe domosdo atje punonte babaj dhe daja. U ngrita shpejt e shpejt dhe nisi puna ime e përveçme, për të cilën im atë më pat folur, që pa u nisur nga shtëpia. Së pari i hodha një sy kazanit tonë, i cili po zjente fasulet, pastaj te pragu gjeta «gomaren» prej druri. Ajo sapo ish gjetur e sapo ish prerë dhe ishte vegla ime, me të cilën unë vocraku do mbartja dru që nga vendi ku priteshin e gjer te «lëmi» ku përgatitej kamina e madhe, e cila, sipas përvojës, duhej të digjej për nja pesë e gjashtë ditë rresht.

Kamina ishte në formën e piramidës (unë e përgjasoja kë-shtu, duke patur parasysh mësimet e mësuesit tonë Rrokut, i cili na fliste në shkollë për piramidet e Egjyptit). Dhe kjo e përskretë kaminë mu në majë kishte një vrimë që quhej kaçullë, mbulohej e gjitha me tokë e me fletë të thata pylli dhe ushqehet herë pas here me kondurë, të cilët ishin të shkurtër si po ato që përdoren sot për të ndezur nër shtëpitë stufat e zjarrit.

Drekën e hëngrëm me një barrë shijë, por, para se të fillonim hajen, unë pashë dajon tim, që u hoq mënjanë. Në një dorë kishte lugën time, në tjetrën limën që mpriheshin sopatat dhe, si një usta i vërtetë dhe si një cingun e kurnac ca më i vërtetë, i ra lugës sime me limë, e hëngri mirë e paq sa kjo u bë një lugëz për të bërë kafe...

Unë u sëndisa, por gojë s'hapa, sepse ligji i këtushëm, në rast se kundërshtoje më të mëdhenjtë, ishte i tillë që ta fushin kokës me grebashen e zanatit sa të të çahet rreshta e të të rridhte gjak. Së pari bëme kryqin e zotit e nismë të hamë; ata me lugë të zakonta unë me lugëzë çaji. Mundosha të nxitoj, por daja m'u ckërmit e më vështroi vëngër. Unë vështrova nga babaj, por ky i mbante sytë ulur e si ngrinte kurtesi.

Psherëtija e ngrija kokën, shikoja vrimat e teneqeve që mbulonin konakun tonë, më hahej akoma, por daja ngriti bu-kën, hoqi pjatat, kurse mua më mbet në dorë lugëza ime me bisht të gjatë, por me kokë vocrake. Këtë, or miku im, s'kam për ta harruar sa të jem gjallë.

Ngritme kaminën e parë! E mbuluam, i kallmë zjarr, e ushqenim me kondurë, dhe... pas një jave e zbuluam: Filloi puna me grebashe hekuri, por qymyri, që delte këtej, ishte ende i ndezur. Lëshonte tym sa të zinte grykën dhe, dalëngadalë, unë pashë babanë dhe dajon që u nxinë dhe u bënë si korba; u zbardhnin veç dhëmbët e sytë dhe ende s'e dija se po kështu bile edhe më keq, isha bërë edhe unë. Kështu edhe do të ngeleshim, sepse, si thoshin ata, kjo të jepte shëndet dhe të-bënte puntor të dorës së parë!

Kur bija të flija, natën vonë, më digjte e më përvëlonte gryka, më dhimbnin kockat e trupit të gjitha, të gjitha pa-përrjashtim. Këtë e provova që në natën e parë, sepse nisa ti përkas... Psherëtija një herë, m'u kujtua mëma dhe motrat, m'u kujtua shkolla, shokët, juve të gjithë një për një, një për një... Nisa të qaj për herë të parë atje larg në kurbet, por... ishte e para herë. Herët e tjera do të vinin më tutje dhe

s'do të ishin më të qara, por do të ishin vajtime me shtatë palë lotë. Do të ishin rënkime nga thellësia e zemrës dhe e shpirtit, por më kotë... Babaj sa vinte e po bëhej më i egër, më inatçi, kurse daja po ish një kafshë. Një shtazë e vërtetë, që, për ç'më ka bërë e ç'më ka punuar, nëse do ta gjeja të gjallë tashti që erdha, do t'i vërsulesha për gryke dhe do ta shqepja në dru pa le të më shanin, le të më qortonin dash edhe xhandarët le të thërrisnin. E di... më thanë që ka vdekur, por s'është e vërtetë, sepse ai nuk ka vdekur, por ka ngordhur si qen dhe dorën në zemër dhe tjetrën mbi ungjill... të siguroj, unë, ai ka shkuar drejt e në ferr, në xhehnem dhe me siguri s'po i digjet dot shpirti në squfur e në katran të ndezur! Po... do të të tregoj më tutje për të...

Puna na nisi për ters... Plasi lufta! U mbërthye greku me Italinë që pat pushtuar vendin tonë. Krismat e topave dëgjoheshin gjer këtu në malet e Trakës dhe babë e dajo psherëtinin, binin në mendime, pastaj më nxirnin jashtë mua si të isha qen e bisedonin e bisedonin për luftën, për politikën, për familjet e plot hamëndje të tjera. Unë i dëgjoja copa copa. Ishte vjeshtë e thellë, era kish nisur të fryjë e fortë, të cingërinte në trup e në zemër. Rrija jashtë dhe babajt as i bëhej vonë, por vijonte të pinte cigare të trasha si shkopinj të dredhura me gazetë.

Përsëri në punë që herët në mëngjez: Prerje drush e mbartje drush, rend në konak e shih zjarrin, veri dru zjarrit, fryji mirë e mirë sa të merte flakë, pastaj hetoja anëqark dhe fusja në gojë ndonjë lugë me fasule të pazjera dhe lugën e fshija mir e mirë, sepse, po të më pikasnin, loste i qethuri. Më rrihnin pa mëshirë, njëlloj, një biçim ishin si babaj, si dajua. Nga një herë mendoja të arratisem, t'ja ther vrapit, të ik, të zhdukem, të shkoj në Mal të Shenjtë, e të bëhem murg, por... përsëri psherëtija e i përunjësja fatit tim. Më në fund, kur krismat e topave u bënë të padurueshme, babaj tha: — Unë do shkoj të shoh një herë. Do ik vrap e, në tre, ose të shumtën katër ditë, do mbrij në fshat. Do shoh si janë e qysh janë, do t'u lë aq para sa kemi bërë gjer më sot dhe brenda javës jam këtu.

Të thënë të bërë. Por, ikja e kthimi ishin një fjalë goje. Babaj nuk u kthye më. Atëhere mua më hipën të qarat, mendoja se babanë e kanë vrarë, mendoja se nëpër qëllesat e topave e ka kapur ndonjë cifël gjyleje dhe ka mbetur në vend. E përfytyroja të vrarë, të vdekur e të shtrirë në mes të shumë ushtarëve të vrarë. Për tjetër e keqe. Nisnë e na vinin mbi

kokë aeroplanët e Italisë. Disa vërtiteshin mbi ne (ndofta sepse shihnin shumë tym, shpjegonte daja) e pas të parëve vinin të dytët dhe nisnin të hehin bomba nëpër pyje dhe nëpër male, ku t'u shkrepj dhe si t'u shkrepj.

Kaloi një muaj plot dhe babaj s'u duk: Atëherë më ra mbi kokë një e keqe tjetër; I hynë kacabujtë dajos. Më tha:

— Dëgjo këtu, ti djalë, s'kemi rrugë tjetër... duhet të lidhemi me shtëpinë. Duhet domosdo. Yt atë s'po vjen. Kushedi sesi i ka ndodhur, pa edhe mund të jetë vrrarë...

Unë atëherë s'durova dot dhe rashë përmbys e nisa të qaj e të qaj, por dajua ma këputi me shkelm vitheve sa kërcëva përpjetë.

— Hajt pusho! Këtu s'kemi ardhur për të qarë... u bëre goxha burrë tashti... Mbyte grykën atje dhe dëgjomë. Unë do nisem, por s'do ta bëj si yt atë, ai është matuf dhe hajvan... nuk di të shkasë yt atë... do ta kenë kapur... një Zot e di... Do nisem vetë dhe brenda javës unë jam këtu, gjall a vdekur...

Këtu më s'durova dot. Ja ish si ish dajua, por ish njeriu im. I rashë më gjunjë dhe iu luta: — Aman dajo, do bëhem djali më i mirë dhe më i dëgjuar në botë, s'do të ta kthej fjalën kurrë, por të presëm edhe ca... mos ikë, mos... ku do më lini mua një kalama këtu në mes të maleve...? Ku do më lini?

Por ai s'më dëgjoi. Krisi e iku duke më thënë se ke një thes me miell, e katër kuaj që ushqimin e gjejnë vetë. Ki kujdes kuajt, kur të bjesh të flesh, mbylle mirë lesën e konakut dhe asnjë punë tjetër, vetëm pri dru dhe mblidhi kapulicë...

Domethënë «asnjë punë mos bëj» po... pri dru e bëji grumbull. Një fjalë goje.

Mbeta si gur varri. I vetëm në mes të një pylli të huaj, në tokë të huaj, në mes të ujqëve e çakajve që ulërinin natën. Unë dridhesha përmbi kupalen me fier, futja edhe kokën ndënë velenxe dhe qaja e qaja sa më enjteshin sytë. Kur iku babaj fshehur dajos, më la ca para, të cilat i kisha ngulur në një vrimë të një ahu aty pranë dhe i dija se atje i kam. Por... sesi më shkoï mëndja. Më tha koka se ndonjë nga aeroplanët e Italisë mund të na bombardojë këtu, mundet që pylli të marrë zjarr, sikurse kishiu marrë pyje të tjerë që i patëm parë vetë nga larg e... «Pa t'u ndrroj vendin parave dhe t'i mbështjell mirë me një copë mushama e t'i ngul ndënë ndonjë shkëmb». U nisa dhe... O batërdi, o ligësi, o mjerimi im... Paret nuk ishin në vend. I pat marrë dajua. Për këtë isha i

sigurtë, sepse, përpara se të ikte, më urdhëroi: «Shko e i mblihd kuajt edhe një herë...» Dhe kur m'i tha këto, sec më shihte me përçmim e me inat e si tinzar. Kur unë u ktheva, ai u duk si hajdut, sepse, duke ikur, më përkëdheli kokën, më rrahu supet... Ai që ish zemërguri më i poshtër në botë, ai më përkëdheli... Kjo ish si e puthura e Judës... Ah o Tile, ah o Tile... veç gjallë ta kisha gjetur... Por do t'i vete në varr dhe do t'i bëj atë që i takon... Do t'ja bëj...

Sapo kaloi ndonjë javë, si duket egërsirat vunë re që isha ngelur i vetëm dhe pa mbroje. Nisnë të më vizitojnë ujç e çakaj, ungronin e ulërinin për tmerr, e kapnin me dhëmbë lesën e konakut e deshën të më hyjnë brenda... Pastaj u vinin afër kuajve dhe unë dëgjoja aqik dyluftimin e egërsirave me kuajtë... Kërcisnin shkelmat e hungronin egërsirat, ulërinin ujçit dhe u kallnin tmerrin edhe maleve e jo më mua një copë kalamani!

Disa herë ikja nga shtrati e futesha në qoshen më të largët të konakut sikur fshihesha. Pastaj nisa ta kuptoj se kjo ishte e kotë dhe si prej vetiu më ardhi ndërmend që të trija sopatat që kishim t'i mbaja pranë dhe të qëndroja te hyrja me sopatë në dorë. Rrugë tjetër nuk kishte, por ky arsytim më ardhi vonë pasi isha përpëlitur e menduar e pasi më ishin lagur pantallonat shumë herë. S'po gjeja qetësi e s'po gjeja derman. Një ditë, kur nisi një e ftohtë edhe më e egër, nisa të mbaj ndezur zjarr brenda në konak. Kisha dëgjuar se nga zjarri kanë frikë edhe ujçërit e ca më shumë çakajtë. Pastaj një ditë shkova te ahu që kishim më afër konakut dhe me sopatë latova atë dru aq sa në të, me mashën e skuqur në zjarr, krijova një kryq të madh e të plotë. Bëra çmos që kryqi të bëhej sa më i bukur dhe, kur vërtet u bë i bukur dhe i pashëm sa dukej i qartë dhe që nga britmat e konakut, ndjeva një gëzim në zemër...

Me këtë gëzim të befasishëm që ndjeva, përsëri me ndihmën e sopatës dhe me ndihmën e sandraçit që prisnim thundrat dhe që ishte më i madh se mua vetë. Kryqin e vendosa në krye të konakut dhe, të flas me dorë në zemër, më shumë se njëqind herë, bija gjunjazi dhe i falesha Zotit! Herë të tjera përfytyroja se isha në kishën tonë të Shën Gjergjit, i shkoja këtij Shenjti pranë, e shihja me ushtë në dorë duke ja ngulur kur cedrës dhe jo vetëm që i falesha dhe i lutesha për ndihmë, por më dukej se merja zemër prej tij. Pastaj mëndja ime prej kalamani nisi të rritet sepse kështu ja kërkonte nevoja. Men-

doja mësimet e Rrokut në histori. Ai na tregonte sesi Skënderbeu luftoi e fitoi për njëzet e pesë vjet me radhë dhe ish koha që luftohej me shpata e me ushta e me gurë... Unë mendoja pse mos bëj edhe unë kështu? Në fund të fundit, po s'u mbrojta vetë në mes këtyre maleve të Trakës, prej kujt pres unë ndihmë? Mendimet më kërcenin nga një qosh i trurit te tjetri. Nisja e deklamoja. E mban mend sesi na mësonte Rroku? Ty, që ishe i pari në klasë, ta hoqi vërejtjen një ditë, se ti hiqeshe ca më i mëncëm dhe i thoshe Rrokut fjalën «deklaroj»... Të kujtohet? Ja ndofta ti e ke haruar, por unë fatziu, që isha i vetëm fill atje në mes të pyjeve të pafund të Thrakës, unë me zemër e me shpirt isha këtu në vendlindjen tonë, isha në mes të klasës së shkollës... Eh fatziu unë... ç'më kanë parë sytë e ç'ka vojtur kjo mëndja ime që s'dinte se ku të kapej e ku të mbrohej!

Prisja ditë e natë të kthehej babaj ose dajua! Bile një natë pashë në ëndërr sikur ata u kthyen, më sollën një kulaç nga mëma, kulaçi ish i ngrohtë dhe lëshonte avull... Por aqe zevzek dhe aqe i përkujdesur nisa të bëhem sa... duke qënë në gjumë dhe në ëndërr të plotë, nisa të mendohem brenda ëndrrës dhe t'i them vehtes «do jem në ëndërr sepse... si do vinte kulaçi gjer këtu i ngrohtë dhe të lëshonte akoma avull...?»

Më kot, ata s'dukeshin të vinin. Unë u bëra furrxhi i vërtetë, sepse që kur mbeta pa bukë dhe nisën të më gërrasin zorët, i thirra nevojës dhe ajo më ndihua: Nisa të gatua bukë, bile jo kulaçe, por bukë, sepse gjeta në një qosh të magjes kurbetore, në qosh të asaj magjeje shkatarrake, një copë brum majë dhe gatova bukë dhe e poqa me saçin tonë. E poqa dhe e hëngra me shëndet dhe përsëri e përsëri gatujta bukë, kur... vura re se thesi me miell po vinte nga fundi dhe atëhere? U tmerrova! «Para hiç, mielli po mbaron, babaj s'po duket, dajua gjithashtu... O Zot nga të shkoj e si t'ia bëj unë?»

Nisa ta kursej bukën, nisa të bredh maleve, duke kullotur kuajt. Kërkoja ushqim, diçka që të hahej. Ish koha e lajthive dhe u qepa pas lajthive. Kur haja shumë syresh, niste e më dhimbte koka, po... rrugë tjetër s'kisha. Pastaj provova fistikat e aheve, pastaj koçanët plot me gjemba, pastaj në kohë të tyre gjeja luleshtrydhe...

Por një ditë qava dhe m'u shtrydh zemra sikur ta kisha sfungjer! Nisa të flas marrëzira, nisa të mendoj budallallëqe, nisi të më lozë tepeleku i kokës, shkurt, m'u duke se u çmënda se po flisnja vërtet përçart. Pse? Ta them unë: Ndërsa

kisha nisur me hajen e lajthive e fistikave... duke kontrolluar një ditë në konak, me tmerr e lebeti vura re se një mi më kishte shpuar thesin dhe i qe futur miellit tim! Oh, çkam uluritur e bërtitur asaj dite. Bile kalova çdo cak e arsyetim dhe nisa të shaj Zot e Shënjtore, të cilët nuk ma kishin ruajtur bukën time të përditëshme, pikërisht kur unë u qeshë lutur njëqind herë në ditë duke u thënë midis të tjerave: «Bukën tonë të përditëshme, jepnae dhe mos na shtyr në ngasje, por shpëtona nga i ligu».

Ngrita një si skelë në konak dhe e vendosa më të lartë miellin, kur natën, miu lëvriu dhe nisi ti ngjitej direkt për të arritur thesin. S'i bzahta, por, ndërsa e kisha sopatën afër, u përqëndrova, u gatitshë fare ngadalë... dhe vij dhe e qëlloj... Për habi e për çudi e godita dhe e pashë sesi ra në plafin tim dhe nisi të përpëlitet! Iu vërsula sipër dhe nën dritën e zjarrit e kam vrrarë në mënyrën më mizore, duke e shpuar me gjëlpërë nëpër trup pasi e kisha kapur paq dhe e «htërngoja me gishtat e mia sikur e pata futur në mengene.

Fasulet më ishin mbaruar me kohë, kripë kisha edhe ca, por tjetër gjë për të ngrënë si vaj a dhjamë a trahan, nuk kisha fare fare.

S'merrja vesh se çka bëhej nëpër botë. Krismat e topave tashti ndiheshin diku brenda Greqisë dhe ato nga ana e vendit tonë nuk ndiheshin më. Të ikja? Po ku të vija? Po kuajt që i ruaja si dritën e syve, sepse ishte e vetmja pasuri që kisha!? Kur thashë reshti lufta, papritur një mëngjezi ajo nisi të gjëmojë e të bubullojë fare afër... Dukej fare qartë, ishte në kufirin midis Greqisë dhe Bullgarisë. Bile, bile ishte fare fare afër meje... Dëgjoheshin jo vetëm topat, por edhe krismat e pushkëve. Pastaj aeroplana... Ç'të të them, me qindra... Për fat të mirë, këta nuk bombardonin maleve, por poshtë xhadeve e qyteteve. Si mësova më vonë, ishte lufta kur gjermanët hynë në Greqi që nga ana e Bullgarisë dhe iu vërsulën Kretës, duke dërguar aeroplanë mbushur me ushtarë parashutistë. Një pasdite, ndërsa po laja teshat, vjen e pëlçet një buçimë shurdhonyjëse mu afër meje... s'duhet të ishte më larg se nja dy kilometra. I ndeha teshat të më teren nëpër shishtat dhe u lëshova me vrap andej nga gjëmoi me të madhe. Kur kapërxeva një qafë mali, pashë se ishte rrëzuar një aeroplan dhe po digjej. Tymi ikte e ikte përpjetë. Mbeta duarkryq në atë majëzë bokërime dhe s'di sesi m'u shkrep në kokë. U ktheva mbrapsht dhe ja mora me vrap për në konak. Oh, mendimet e mbrapshta më morën më qafë. Një çakall më